

**Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення
відповідальності за екоцид»
(реєстр. № 15424-1 від 20.08.2026)***

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються питання удосконалення підстав кримінальної відповідальності за екоцид у контексті проєкту Закону України (реєстр. № 15424-1 від 20.08.2026). Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального законодавства та законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.*

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, екоцид, екологічна катастрофа, масове знищення, покарання.*

Вступ

В умовах триваючої збройної агресії росії проти України, коли умисне знищення та пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, природних ресурсів і екосистем створює довготривалі наслідки для довкілля, здоров'я населення актуалізуються питання законодавчого забезпечення реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні посягання на довкілля, зокрема посилення відповідальності за знищення навколишнього природного середовища. Досвід правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид в європейських державах було проаналізовано Дослідницькою службою Верховної Ради України¹.

Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за екоцид» реєстр. № 15424-1 від 20.08.2026 (далі – законопроект), що є альтернативним до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за екоцид» реєстр. № 15424 від 17.07.2026) (далі – основний законопроект), розроблено з метою «удосконалення кримінально-правового механізму охорони довкілля шляхом оновлення складу злочину екоциду відповідно до сучасних екологічних викликів, міжнародних підходів та практичних потреб правозастосування»².

Законопроектом пропонується нова редакція статті 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України) в частині визначення поняття тяжкої та широкомасштабної шкоди довкіл्लю, як основної ознаки екоциду; запровадження кваліфікуючих ознак екоциду та посилення покарання за його вчинення.

¹ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо міжнародного досвіду правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSMaterialsDocs/law_judic_activ/analytical_notes-pravsud/74002.html

² Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за екоцид» (реєстр. № 15424-1 від 20.08.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70435>

Основна частина

Визнаючи необхідність уточнення підстав відповідальності за екоцид, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Наведені в пояснювальній записці твердження, що «відсутність сформованої судової та слідчої практики застосування статті про екоцид значною мірою обумовлена недосконалістю її законодавчої конструкції»³, – не є належним обґрунтуванням доцільності пропонованих законодавчих новел.

На відміну від основного законопроекту, пропонується інша модель визначення об'єктивних ознак екоциду, яка передбачає криміналізацію умисного протиправного діяння, внаслідок якого заподіяно тяжку та широкомасштабну або тривалу шкоду довкіллю, а також посилення відповідальності за вчинення такого діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Запропонована редакція статті 441 КК України орієнтована на характер і масштаб заподіяної шкоди довкіллю, що потенційно дає змогу охопити різноманітні способи вчинення такого злочину, у тому числі ті, що набули особливої актуальності в умовах збройної агресії проти України. Водночас концептуально вразливими є положення законопроекту щодо опису об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого частиною першою статті 441 КК України.

Зокрема потребує уточнення пропоноване поняття обов'язкових наслідків екоциду у виді «тяжкої та широкомасштабної або тривалої шкоди». Буквальне тлумачення змісту диспозиції частини першої статті 441 КК України означає, що екоцидом визнається діяння, яким заподіяно альтернативні наслідки: одночасно тяжка та широкомасштабна шкода, або тривала шкода. Тобто, сама лише тривалість заподіяної шкоди є достатньою для кваліфікації діяння як екоцид незалежно від її тяжкості та масштабу, що не відповідає змісту суспільної небезпеки екоциду, як злочину проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Невизначеність поняття «тривалий час» може зумовити неоднакове застосування норми та вимагає встановлення об'єктивних часових або інших критеріїв, які дозволятимуть відмежовувати тривалу шкоду, що утворює склад екоциду, від інших форм шкоди довкіллю.

Відповідно до пункту 1 примітки статті 441 КК України (у редакції законопроекту) поняття тяжкої, широкомасштабної або тривалої шкоди визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Такий підхід не відповідає пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, відповідно до якого діяння, які є злочинами та відповідальність за них визначаються виключно законами України. Повноваження центрального органу виконавчої влади доцільно обмежити затвердженням методики оцінювання шкоди, тоді як критерії, за наявності яких шкода набуває кримінально-правового значення, мають бути встановлені безпосередньо КК України.

Відсутність об'єктивних критеріїв встановлення наслідків злочину у виді тяжкої, широкомасштабної або тривалої шкоди може створити труднощі при

³ Там само.

кваліфікації злочину та призвести до неоднакового застосування кримінального закону, що не узгоджується з принципом юридичної визначеності як складової принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України.

У законопроекті не визначено підстави відмежування екоциду від порушення правил екологічної безпеки, забруднення земель, атмосферного повітря, водних об'єктів та інших кримінальних правопорушень проти довкілля, передбачених статтями 236–254 КК України, а також екоциду, вчиненого в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина друга статті 441 КК України в реакції законопроекту) від воєнних злочинів (стаття 438 КК України), що може створити конкуренцію кримінально-правових норм та ускладнити формування єдиної правозастосовчої практики.

Викликає сумнів доцільність пропозиції щодо можливості призначення довічного позбавлення волі за вчинення діянь, передбачених частиною другою статті 441 КК України (у редакції законопроекту). Зокрема не конкретизовано, які саме обставини злочину (масштаб і тривалість екологічної шкоди, ступінь незворотності наслідків, кількість постраждалих осіб, наявність умислу щодо спричинення катастрофічних наслідків, використання особливо небезпечних засобів чи методів тощо) мають визнаватися такими, що істотно підвищують суспільну небезпечність діяння та виправдовують застосування найсуворішого виду покарання. Крім того, запропонована конструкція санкції частини другої статті 441 КК України не містить достатнього нормативного зв'язку між ступенем тяжкості наслідків екоциду та видом покарання, що ускладнює забезпечення принципу пропорційності кримінальної відповідальності.

Положення законопроекту щодо набрання чинності не узгоджується з позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Висновки

Положення законопроекту, спрямованого на посилення кримінальної відповідальності за екоцид, потребують доопрацювання в частині конкретизації ознак складу злочину, уточнення критеріїв застосування санкцій та критеріїв «тяжкої», «широкомасштабної» та «тривалої» шкоди.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*